
Zdravlje – najviše dobro. Pogled na postmodernu shvaćanje ljudskog zdravlja

Karl Gabriel, Münster

UDK: 613 : 130.2 "19"
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Očito je da danas pojedinci i društvo na svojoj ljestvici vrednota zdravlju pridaju vrhunsko mjesto. Autor istražuje kako je ta činjenica povezana s dubokim promjenama koje se događaju u postmodernom društvu. Radikalni pluralizam, individualizacija i promjena normâ imaju za posljedicu da se sada vrednota-zdravlje stavlja u nastale praznine koje je iza sebe ostavilo opadanje crkvenosti i religioznosti te poprima oblik specifične "ovostrane religije". Za kršćanstvo je ta činjenica dvojak izazov. S jedne strane Crkva treba kritički ukazivati na proturječja i paradokse takvoga shvaćanja zdravlja; s druge strane treba u dušobrižničkoj praksi pokazivati da kršćanska vjera pridonosi procesima ozdravljenja te istodobno snaži čovjekovu sposobnost da se nosi s činjenicom, kako se ne može raspolagati zdravljem i bolešću.

1. UVOD

Ljudi svoje zdravlje danas ubrajaju u najviša dobra.¹ Zaželimo li nekome da ga posluži zdravlje ili da ponovno ozdravi, takva je želja uvijek na pravome mjestu. Sa željom za više pouzdanja u Boga ili možda za više novaca to i nije uvijek

¹ Ovaj je prilog prerađeni tekst predavanja održanog 3. listopada 2005. na Katoličkomu bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu kao dio znanstvenog skupa *Kršćanstvo i zdravlje*.

tako. U porastu je tendencija da se zdravlju kao vrednoti pridaje vrhunsko mjesto.² Zdravlje nas asocira na mladost, *fitness* (održavanje kondicije) i ljepotu. U svezi s tim znakovite su aktualne promjene u vrednovanju starosti. Ne smatra se problemom pođmakla dob sama po sebi. Kako pokazuje promidžba, i ljudi iznad 80 godina mogu se prikazivati mladenački, tjelesno u dobroj formi, kako pucaju od zdravlja. Starost postaje problemom tek kad je povezana sa zdravstvenim ograničenjima i bolešću. Ono što vrijedi za pojedinca, može se ustvrditi i za društvo u cjelini: Borba protiv bolesti uživa najveću prednost. Nijedan političar ne može sebi dopustiti da medicinskim istraživanjima ne dade prednost pred drugim područjima istraživanja. U svim se visokorazvijenim zemljama iznadproporcionalno povećavaju izdatci za zdravstvene usluge.³ To osobito vrijedi za zemlje kao što su SAD, gdje raspodjelu zdravstvenih usluga treba preuzeti isključivo tržište.⁴ Ali i u zemljama s relativno snažnim javnim zdravstvenim sustavom kao u Njemačkoj ekspandira tržište zdravstvenih usluga. Takozvana "lifestyle-medicina" i plastična kirurgija (za uljepšavanje) čine tek vrh ledenoga brijega.⁵ U starijim industrijskim društvima zdravstvena privreda slovi kao jedna od gospodarskih grana budućnosti.

U tom kontekstu želio bih u svojem predavanju razjasniti sljedeća pitanja: Kako to da zdravlje za pojedinca kao i za društvo neupitno vrijedi kao najviše dobro? Je li ta činjenica povezana s korjenitim promjenama koje nas vode prema postmodernome društvu? Koje su posljedice ako se zdravlju kao vrednoti dade

² Christian Duncker, *Verlust der Werte? Wertewandel zwischen Meinungen und Tatsachen*, Wiesbaden, 2000., str. 96.

³ Institut für Wirtschaft und Soziales (WISO), *Strukturen und Kostensteuerungsmechanismen im deutschen Gesundheitsausgaben unter besonderer Berücksichtigung der GKV*, Berlin, 2005., str. 2.

⁴ Tako je udio izdataka za zdravstvo u brutosocijalnom produktu (BIP) u SAD-u od 1977. do 2002. porastao od 8,2 posto na 14,6 posto i nalazi se s velikim razmakom na svjetskom vrhu (Švicarska 11,2 posto, Njemačka 10,9 posto). Usp. nav. dj., str. 2.

⁵ Theodor Klotz, "Lifestyle-Medizin" und Rationierung – Was bringt die Zukunft?, u: Blickpunkt DER MANN, 1 (2003), str. 29-31.

tako vrhunsko mjesto? Znači li to da zdravlje preuzima funkciju religije, da na neki način postaje nadomjestkom religiji? Stoga se postavlja pitanje: Kako bi Crkva i crkveni pastoral trebali reagirati na taj razvitak? Odgovor na ta pitanja potražiti ću iz perspektive sociologa; no ne ponajprije iz vida sociologa medicine, nego iz vida sociologa religije. Propitat ću može li se zdravlje svrstati u "ovostrane religije"⁶ koje u postmodernom društvu zauzimaju središnje mjesto.

2. ŠTO JE POSTMODERNA?

Potražimo li glavne značajke pojma postmoderne, onda nam se iz sociološke perspektive nameću tri odrednice: radikalni pluralizam, individualizacija i promjena normi, gdje se težište premješta od vrednota dužnosti i prihvaćanja prema vrednotama vlastitog razvijanja.⁷

Moderno industrijsko društvo od svojih je početaka bilo prožeto kulturnim pluralizmom. Taj je pluralizam posjedovao ograničenja usidrena u socijalnoj strukturi i bio je u bitnim aspektima pluralizam u sebi relativno zatvorenih kulturnih skupina. Danas se u tim društvima opaža duboka promjena kulturnog pluralizma. Prijelom seže sve do tipičnog integracijskog obrasca uklapanja pojedinca u kulturu. Veliki dijelovi kulturne tradicije pojedincu postaju neposredno dostupni kao masovna kultura. Težište kulturne integracije premješta se od razine uklapljenosti u socijalno strukturalne velike skupine prema individualnom izboru iz kulturne ponude. Nastaje nova neposrednost između individua i kulture.⁸ Posljedica je toga umnožavanje kulturnih izražajnih oblika. Radikalizirani

⁶ Anne Horer u. a. (Hg.), *Diesseitsreligion. Zur Deutung der Bedeutung moderner Kultur*, Konstanz, 1999.

⁷ Usp. Karl Gabriel, *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*, Freiburg i. Br., 2000., str. 121-162.

⁸ Thomas Luckmann, *Die "massenkulturelle" Sozialform der Religion*, u: Hans-Georg Soeffner (Hg.), *Kultur und Alltag*, Göttingen, 1988., str. 37-48.

kulturni pluralizam postaje sigurnim znakom prijeloma epohe prema postmoderni.

Pritom se pluralizacija kulture pokazuje kao višeznačni ambivalentni fenomen. S jedne strane prisutna su iskustva oslobođenosti iz sudbinski zadanih kulturalnih prisila, pružaju se nove mogućnosti legitimnog individualnog oblikovanja života i šanse da se kulturne tradicije refleksivno promišljaju. Nasuprot tome, istodobno se suočavamo s gubitkom orijentacije i vezanosti koje osnažuju identitet te prijete da od individualne slobode načine prezahtjevnu "modernizacijsku zamku".⁹

Povrh radikalnog pluralizma individualizacija je druga značajka prijelaza u postmodernu.¹⁰ Pod višeslojnim pojmom individualizacije ponajprije se podrazumijevaju fenomeni koji ukazuju na promijenjeni odnos čovjeka prema dosad u velikoj mjeri zadanim oblicima života i tumačenjima života. Sve veći broj ljudi osjeća se izdvojenima iz uobičajenih sklopova obiteljskog života, iz uloge spolova, trajnog zaposlenja, regionalnih i religijskih veza. Kako potvrđuje statistika, tradicionalni oblici života time ne nestaju odjednom. Zapravo, većina pučanstva se kao i do sada kreće svojim uhodanim stazama. Te su staze međutim izgubile karakter zadanosti i neupitnosti. S obzirom na postojeće alternative one postaju objektima kompliciranih izbora i odluka. Time se mijenja karakter socijalnog položaja pojedinca u društvu. Socijalno gledajući individui ostaju bez mjesta (*ortlos*) jer im sve rjeđe na raspolaganju stoje zadana socijalna mjesta. Pojedinaac svoje socijalno mjesto u načelu traži

⁹ Klaus Wahl, *Die Modernisierungsfalle. Gesellschaft, Selbstbewusstsein und Gewalt*, Frankfurt a. M., 1989.

¹⁰ Za ovu tematiku vidi: Ulrich Beck, *Risikogesellschaft*, Frankfurt a. M., 1986. str. 113-248; Ulrich Beck - Elisabeth Beck-Gernsheim, *Individualisierung in modernen Gesellschaften - Perspektiven und Kontroversen einer subjekt-orientierten Soziologie*, u: Isti (Hg.), *Riskante Freiheiten*, Frankfurt a. M., 1994., str. 10-39; Franz-Xaver Kaufmann, *Selbstreferenz oder Selbstreferenz? Die soziale und religiöse Ambivalenz der Individualisierung*, u: Ruhr-Universität Bochum (Hg.), *Ehrenpromotion Franz-Xaver Kaufmann. Eine Dokumentation*, Bochum, 1993., str. 25-46; Axel Honneth, *Organisierte Selbstverwirklichung. Paradoxien der Individualisierung*, u: Isti, *Befreiung aus Mündigkeit. Paradoxien des gegenwärtigen Kapitalismus*, Frankfurt a. M., 2004., str. 140-158.

sam u vlastitoj režiji i takav se odabir s obzirom na postojeće alternative društveno smatra njegovim osobnim izborom.

Oslobođenje od naslijeđenih veza i umnožavanje načina života povezano je s promjenom tumačenja života. Tradicijska tumačenja s obzirom na nove alternative gube svoju neupitnu i istodobno sudbinsku valjanost. Štoviše, individuumu se kao pojedincu postavlja trajna zadaća da među raspoloživim mogućnostima tumačenja sam bira i izrađuje "smisao života". "Život samo onda ima smisla ako mu se dadne neki smisao", tako glasi gotovo neupitno pravilo.

Oslobađanje koje se događa ne mora nužno značiti jasno i neograničeno povećanje slobode. Štoviše, sada se pooštravaju i društveni pritisci. Ne samo da načini života i tumačenje života postaju individualni nego se individualiziraju i društveni pritisci. Pojedinaac izdvojen iz naslijeđenih načina života i tumačenja života nailazi na društvene datosti s kojima on ne može raspolagati. Te zadanosti proizlaze ponajprije iz tržišta rada i njegovih pritisaka da im se čovjek prilagodi. Moć tržišta rada sve ranije zahvaća u životnu stvarnost pojedinca i prisiljava ga da razvija individualnu, a istodobno i konkurentnu perspektivu života.

Individualizacija kao proces izdvajanja iz zadanih načina života i socijalnih veza s istodobnim porastom anonimnih veza ovisnosti u koje pojedinac upada, ne znači, dakle, sama po sebi povećanje slobode i autonomije. U središtu individualizirane životne prakse stoji "pritisak" da se razvije vlastita biografija i da se preuzme odgovornost za vlastitu životnu sudbinu. Upućenost na samoga sebe i odnos prema samome sebi postaju konstante načina života. Socijalne veze odabiru se kao dio vlastitog obrasca života i moraju uvijek iznova opravdati očekivanja kao "izborne obveze". Njihova stabilnost počiva na snazi i sposobnosti pojedinaca da se "sami obvezuju", što ne može svatko na jednak način.

U istraživanju promjene vrednota preobrazba prema postmoderni povezuje se sa slabljenjem vrednota obveze i prihvaćanja.¹¹ Istraživanje vrednota pod tim vrednotama obveze

¹¹ Helmut Klages, *Wertorientierungen im Wandel. Rückblick, Gegenwartanalyse, Prognosen*, Frankfurt a. M., 1985., str. 39-84; Leopold Neuhold,

i prihvaćanja podrazumijeva disciplinu, poslušnost, marljivost i skromnost te individualne vrednote poput samosvladavanja, spremnosti na prilagođivanje, prilagodljivost i uzdržljivost. Središnji odgojni cilj u tom sklopu jest poslušnost. Slabljenju vrednota obveze odgovara ekspanzija vrednota samorazvijanja. Pod tim se misli na sve veću vrijednost samoostvarivanja, samostalnosti, nevezanosti, napetosti (uzbudljivosti), pustolovnosti i užitka. Samostalnost kao odgojni cilj potiskuje poslušnost. Istražitelji vrednota navode sljedeće tendencije na religiozno-svjetonazorskom području: (1) slabljenje kršćanskog svjetonazora; (2) porast autonomnog davanja smisla; (3) visoki stupanj religiozne neodređenosti; (4) sinkretizam svjetonazornih elemenata.¹²

3. ZDRAVLJE KAO NAJVEĆA VREDNOTA: EMPIRIJSKA ZAPAZANJA

U istraživanju vrednota već se dulje vrijeme propituje značenje i relevantnost različitih životnih područja za pojedinca. Pritom se pokazuje da velika većina njemačkog pučanstva zdravlje smatra najvažnijim područjem života. Na pitanje koji prostor života smatraju važnim da bi bili sretni i zadovoljni, 95 posto Nijemaca stavlja zdravlje na prvo mjesto, zatim slijedi partnerstvo, sa 85 posto, te obitelj i djeca, sa 83 posto. U srednjem dijelu su slobodno vrijeme, sa 70 posto, te posao/zanimanje, sa 60 posto. Religija je, sa 31 posto, vidno na posljednjemu mjestu.¹³ Sukladno najvećoj vrijednosti koja se pridaje zdravlju, liječnik i medicinska sestra uživaju kao zvanje najveći prestiž.¹⁴ Njima društvo povjerava njegu zdravlja kao vrednote i zato im iskazuje osobito poštivanje. Najnoviji

Religion und katholische Soziallehre im Wandel vor allem der Werte, Münster, 2000., str. 306-323; Ronald Inglehart, *Kultureller Umbruch: Wertewandel in der westlichen Welt*, Frankfurt a. M., 1995.

¹² Andreas Rödder, *Wertewandel und Postmoderne*, Stuttgart, 2004.

¹³ Christian Duncker, *Verlust der Werte?* (bilj. 1), str. 96.

¹⁴ *Ärzte vorn. Allensbacher Berufsprestige-Skala 2005.*, u: Allensbacher Berichte, Nr. 12/2005.

trendovi ponašanja u slobodno vrijeme pokazuju u kojem se smjeru trenutačno kreće zdravlje kao vrednota.¹⁵ Posjet salonima za fitness doživljava svoj bum; i iskazuje najveće stope povećanja u pogledu ponašanja u slobodno vrijeme. Više od 60 posto njemačkog stanovništva među svoje osobne vrijednosne orijentacije ubrajaju "održavanje tjelesne kondicije u starosti". Skupina onih koji osobito paze na svoje zdravlje porasla je od 1992. sa 26,4 posto na 32,6 posto.

Karakterističan pogled na razvoj zdravlja kao vrednote pružaju nam fenomeni povezani s tzv. "medicinom stila života" (*Lifestyle-Medizin*). Među lijekove koji se koriste za "stil-života" ubrajaju se sredstva za područje seksualnosti, za podizanje raspoloženja, protiv starenja, za probleme s gojaznošću, nikotinom i korekturu nabora.¹⁶ K tome pridolaze zahvati plastične kirurgije radi ljepote. Tek su maloj skupini pacijenata stvarno potrebni takvi lijekovi i zahvati. Ovdje nema jasnih granica, proširuje se krug mogućih klijenata i mogućnosti liječenja.¹⁷ Farmaceutska industrija navodi iznos od 29 milijardi godišnje kao svotu koja se izdaje za tipične lijekove stila života. Samo za Viagra, sredstvo za potenciju, potroše se tri milijarde. Nametljiva promidžba u medijima navodi liječnike u Njemačkoj da lijekove za stil života sve više propisuju na recept kako ne bi izgubili pacijente.

Postaju li zdravlje i fitness tipičnom religijom postmodernoga, individualiziranoga i pluraliziranog društva? Ubacuju li se oni na neki način u one praznine koje je iza sebe ostavilo opadanje ckvenosti i religioznosti?

¹⁵ Institut für Demoskopie Allensbach, *Allensbacher Markt- und Werbeträgeranalyse, AWA 2001-2005*, Allensbach 2005.

¹⁶ Theodor Klotz, "*Lifestyle-Medizin*" (bilj. 5), str. 29-32.

¹⁷ Prema reprezentativnom ispitivanju što ga je proveo Medical One AG, koji godišnje izvede više od 4000 operacija i vodeća je tvrtka na području estetskoplastične kirurgije u Njemačkoj, 84 posto upitanih vjeruje da se operacijom za uljepšavanje povećava samosvijest, a 82 posto da se čovjek nakon takve operacije bolje osjeća u svojoj vlastitoj koži. Samo 37 posto izjavljuju da zbog rizika takve operacije nemaju razumijevanja za estetske operacije (<http://adpublika.com/press.php?artid=420>, podatci od 17. ožujka 2006.).

4. KONCEPCIJA “OVOSTRANE RELIGIJE”

Da bi pojasnio pitanje o zdravlju kao religiji, poslužiti ću se teorijom religije sociologa religije Thomasa Luckmanna, koji je rođen u Sloveniji.¹⁸ On spada u najutjecajnije sociologe religije širom svijeta. Pomoću njegova polazišta moguće je dobiti pojam “ovostrane religije”. Zdravlje se može shvatiti - to je moja argumentacija – kao karakteristična “ovostrana religija” za postmodernu.

Što Luckmann shvaća pod pojmom religije, odnosno “ovostrane religije”? Luckmann promatra religioznost kao antropološku konstantu. Da bi čovjek postao čovjekom, mora nadići svoj biološki organizam i urasti u jedan smisleni poredak.¹⁹ U tom procesu Luckmann vidi temelj svake religioznosti. Religija počiva na fenomenološki dostupnom subjektivnom iskustvu transcencije. Luckmann razlikuje male, srednje i velike transcencije.

- “Kad se ono što je u sadašnjem iskustvu samo naznačeno kao ne-iskusivo, u načelu jednako može iskusiti kao i ono što je sada iskusivo”, Luckmann govori o malim transcencijama.²⁰ U svome neposrednom iskustvu neizbježno nadilazim sebe u smjeru drugih iskustava koja trenutačno nisu prisutna. Ako su ta druga iskustva jednake naravi kao moja iskustva ovdje i sada, onda se radi o malim transcencijama. Moje predodžbe o tome što se događa iza mojih leđa, nadmašuju moje neposredno iskustvo; no ja se mogu okrenuti i neposredno spoznati predmete iza sebe. To iskustvo pak ima svoju granicu koja upućuje na predmete koji su s onu stranu moga neposrednog iskustva ali su mi načelno dostupni.

- “Kad se ono što je ondje prisutno načelno spoznaje samo posredno, a nikada neposredno, premda je sastavni dio

¹⁸ Mnogi poticaji u tradiciji Luckmannove sociologije religije mogu se naći u svesku: Anne Honer u. a., *Diesseitsreligion*, (bilj. 6).

¹⁹ Za ove misli vidi: Thomas Luckmann, *Die unsichtbare Religion*, Frankfurt a. M., 1991.

²⁰ *Isto*, str. 167s.

iste svagdašnje stvarnosti”,²¹ Luckmann govori o srednjim transcendencijama. Kad je riječ o srednjim transcendencijama moje neposredno iskustvo biva nadideno u smjeru prema iskustvima koja mi nisu neposredno dostupna ni onda kada se okrećem prema predmetima. Tako mi primjerice nikada nije neposredno dostupno unutarnje iskustvo drugoga čovjeka. U tome sam ovisan o znakovima koji me upućuju na to unutarnje iskustvo. Kad se radi o srednjim transcendencijama, zbilja koja mi je dostupna samo preko znakova, ostaje dio iste svagdašnje zbilje.

- “Kad se nešto spoznaje samo kao ukazivanje na neku drugu zbilju”²², onda se prema Luckmannu radi o velikim transcendencijama. Velike transcendencije predstavljaju “drugu zbilju” u svagdašnjem svijetu. Primjerice, zbilja jednog sna načelno je drugačija od zbilje svagdašnjega svijeta. Kad se ujutro sjetimo sna, dovodimo zbilju sna u svagdašnju zbilju.

“Onostrane religije” u simbolima i obredima svladavaju probleme s iskustvom jedne “druge”, načelno nedostupne zbilje. One se odnose na “velike transcendencije”. “Ovostrane religije” smještaju se uz srednje transcendencije. One se odnose na zbilju koja nije neposredno dostupna, ali ostaje dio svagdašnje zbilje.

Sociološki gledano “druge zbilje” se ustrojavaju u komunikativnim procesima.²³ Subjektivna iskustva transcendencije posreduju se putem pripovijesti i obreda u intersubjektivno priopćive modele iskustva transcendencije. Za razliku od predmodernih društava, u modernim društvima ljudi ne raspolazu više samo s jednim modelom iskustva transcendencije koji je od svih prihvaćen.

Prema Luckmannu glavni je razlog tome sadržan u visokom stupnju funkcionalne diferenciranosti institucija. Moderne racionalne institucije odvojile su se od “modela iskustva transcendencije”, od “svetog svemira”, one su sekularizirane.

²¹ Isto, str. 168s.

²² Isto, str. 169ss.

²³ Isto, str. 171-173.

Unatoč tome Luckmann smatra “modernim mitom”²⁴ shvaćanje koje u napredovanju sekularizacije vidi nestanak religije. Primarno mjesto religije postaje privatna sfera kao prostor s onu stranu institucija i biografija pojedinca. U privatnoj sferi dostupan je veliki broj modela transcencencije koji međusobno konkuriraju. Prema Luckmannu, moderni socijalni oblik religije je privatiziran, pluraliziran i tematski usmjeren na - subjekt.²⁵ Crkve predstavljaju jedan od mnogih modela, tako da više ne reprezentiraju dominantni socijalni oblik religije.

Prema Luckmannu, modeli transcencencije u postmodernim društvima koji se odnose na velike transcencencije pokazuju sljedeće značajke:

- Nalaze se na “tržištu modela transcencencije”.
- Tradicionalni “sveti kozmos” što ga Crkve predstavljaju, konkurira u pitanjima tumačenja smisla života s konstrukcijama ovostranih transcencencija.
- Ljudi više ne posjeduju zajednički prihvatljiv model izvansvagašnje zbilje. Modeli koji ovdje stoje na raspolaganju odveć su raznovrsni.
- Zapaža se tendencija okretanja prema modelima srednjih i malih transcencencija.
- Postoji srodnost izbora između privatizacije i “sakralizacije vlastitoga sebe”.²⁶

²⁴ Thomas Luckmann, *Säkularisierung – ein moderner Mythos*, u: Isti, *Lebenswelt und Gesellschaft*, Paderborn i dr., 1980., str. 161-172.

²⁵ Thomas Luckmann, *Die unsichtbare Religion* (bilj. 19), str. 178-182; Isti, *Privatisierung und Individualisierung. Zur Sozialform der Religion in spätindustriellen Gesellschaften*, u: Karl Gabriel (Hg.), *Religiöse Individualisierung oder Säkularisierung*, Gütersloh, 1996., str. 17-28.

²⁶ Thomas Luckmann, *Die unsichtbare Religion* (bilj. 19), str. 153s; usp. također Franz-Xaver Kaufmann, *Selbstreferenz oder Selbstverrenz?* (bilj. 10), str. 25-46; Hans-Georg Soeffner, *Die Ordnung der Rituale. Auslegung des Alltags*, sv. 2, Frankfurt a. M., 1992.

5. ZDRAVLJE/FITNESS KAO EKSPANDIRAJUĆA “OVOSTRANA RELIGIJA”

Moja je teza da u postmodernom kontekstu zdravlje/fitness poprima oblik specifične ovostrane religije. Otkad su se tijekom procesa modernizacije religija i društvo razvili u odvojene sfere, postoje tendencije da se zdravlju prida religijski karakter. Pjesnik Christoph Bitterkraut u drugoj je polovici 17. st. napisao hvalospjev zdravlju kao najvećem dobru koristeći se pritom oblikom vjerskih litanija:

“O blaženo, preljubljeno, svake časti dostojno zdravlje, nek mi bude dopušteno ostatak mojega života s tobom sretno provesti. Budi i ostani moj stalni pratilac u ovome životu! Jer sve što je uvijek samo dobro i veselo i ugodno, što može donijeti i dati slavu i ljubav, to je jedino i samo u tebi... Sve to cvate i zeleni se u tebi, o blaženo zdravlje.”²⁷

U postmodernom kontekstu zdravlje se kao ovostrana religija nadovezuje na kulturu “dobrog osjećanja/zdravlja”, kako je opisana u definiciji zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) UN-a. Ona zdravlje definira kao “stanje sveukupnog tjelesnog, duhovnog i socijalnog dobrog osjećanja, a ne samo kao odsutnost bolesti i nedostataka.” Snažne hedonističke struje u postmodernoj kulturi pospješuju zdravlje/fitness kao “ovostranu religiju”. Gledano iz vida subjektivnog iskustva u “ovostranoj religiji” zdravlju/fitnessu dolazi do izražaja da je vlastita tjelesnost povlašteni predmet iskustava transcencije. Iskustvo tijela osobito se odlikuje neposrednošću, intenzitetom i autentičnošću. Što su u postmoderni svagdašnija iskustva nesigurnija i nepreglednija, to se privlačnijim čini koncentracija na vlastito iskustvo tijela. U novijoj filozofskoj raspravi zdravlje se karakterizira kao “transcendentalno” dobro. “O takvim dobrima općenito vrijedi da ona nisu sve, ali bez njih je sve ništa.”²⁸ U

²⁷ Citirano prema: Eberhard Schockenhoff, *Krankheit – Gesundheit – Heilung. Wege zum Heil aus biblischer Sicht*, Regensburg, 2001., str. 8.

²⁸ Wolfgang Kersting, *Gerechtigkeitsprobleme sozialstaatlicher Gesundheitsversorgung*, u: Isti (Hg.), *Politische Philosophie des Sozialstaates*, Weilerwist, 2000., str. 477.

postmodernom vremenu aureolu svetosti dobiva sposobnost čovjeka da razvija i ostvaruje vlastite životne planove. Za to je zdravlje temeljna pretpostavka, kao što i bolest nameće najstroža ograničenja želji za autonomnim planiranjem života. "Ovostrana religija" zdravlje/fitness naslanja se na tendenciju sakralizacije samoga Sebe. Iz pojačane usmjerenosti prema Sebi i iz porasta brige za samoga sebe u postmodernom kontekstu razvijaju se tendencije obožavanja sama Sebe. Vlastito Ja postaje posljednja instanca.²⁹

Snažni društveni interesi potiču i pospješuju "ovostranu religiju" zdravlje/fitness. U zapadnim društvima, gdje se broj stanovnika smanjuje gospodarski se interesi željni rasta usredotočuju na ekspandirajuću gospodarsku granu zdravstva. Teolog i liječnik Manfred Lütz posebno je ukazao na religijske momente postmodernog zdravstvenog sustava:

"Zdravlje je danas veliki gospodarski čimbenik sa sigurnim stopama rasta. To je povezano s revolucionarnom promjenom u vrijednosnom sustavu zapadnih društava. Religijski vakuum sve je više popunjen 'zdravljem'. U međuvremenu zdravlje se neupitno smatra 'najvećim dobrom'. Naše društvo tolerira svaku glupu šalu o Isusu Kristu, ali kad se radi o zdravlju, šala prestaje. Postoje hodočašća specijalistima, asketski dijetalni pokreti, saloni za održavanje kondicije kao mjesta gdje se pomoću pobožnih vježba povraća zdravlje,.. država potiče kampanje protiv pušenja, protiv pića, protiv jedenja... Postoje masovni pobudni pokreti poput gradskih maratona, stotine zapovijedi, grijesi protiv prehrane, stalna grižnja savjesti, odveć svečani govori i spisi, zdravstveni pape, zablude u koje se skrušeno vjeruje, i skolastika 'školske medicine'".³⁰

U zdravstvenoj privredi za područje zdravlja propagira se smanjivanje zakonskih sustava solidarnosti na minimalne usluge. Time bi se trebao stvoriti prostor za ekspandirajuće zdravstveno tržište. Zastupnici interesa neograničenoga

²⁹ Franz-Xaver Kaufmann, *Selbstreferenz oder Selbstverrenz?* (bilj. 10).

³⁰ Manfred Lütz, *Gesundheit als Religion*, u: *Welt am Sonntag*, 9. kolovoza 2005.

znanstvenog istraživanja oslanjaju se na zdravlje kao "ovostranu religiju" tamo gdje se primjerice u borbi protiv etičkih granica u istraživanju matičnih stanica pozivaju na "etiku", odnosno na pravo na ozdravljenje. "Etika je", veli Manfred Lütz, "nekada bila argumentirajuća, kontroverzna, filozofska rasprava o moralu. Međutim čim danas netko spomene 'etiku ozdravljenja', rasprava je završena, prelazi se na sakralnu razinu s primjedbom: Hoćete li možda reći djetetu koje boluje od cistične fibroze, iz kojih mu apsurdnih razloga ne želite pomoći? Tako se otrpilik izrazio bivši savezni predsjednik Njemačke Roman Herzog. Tko kao razlog navodi da se ne smije žrtvovati ni jednoga čovjeka na početku njegove egzistencije da bi se izliječilo drugoga, toga smatraju cinikom."³¹

6. IZAZOVI ZA KRŠĆANSTVO I CRKVU

Ukratko, postmoderni kontekst pospješuje "ovostranu religiju" zdravlje/fitness. Odnos između onostrane i ovostrane religije ne smije se međutim krivo shvatiti u smislu jednostavnog poravnanja: Ono što gubi kršćanska religija, dobivaju ovostrane religije. U postmodernu spada i to da ljudi ovostrane i onostrane religije miješaju jedne s drugima. Tako u Njemačkoj tendencije prema ezoterijskim praksama nisu ništa manje zastupljene među kršćanima negoli među nekršćanima.

Po mome mišljenju zdravlje kao "ovostrana religija" za kršćanstvo znači dvojaki izazov. S jedne strane treba kritički ukazivati na proturječja i paradokse "ovostrane religije" zdravlja. Sakralizacija zdravlja i ljudskog Ja upozorava na karakteristične ambivalentnosti i opasnosti u modernoj kulturi. Tamo gdje zdravlje postaje posljednji obzor smisla a vlastito Ja predmetom posljednjeg obožavanja, lako nastaju neprevladivi paradoksi u upravljanju vlastitim životom: Sakralizacija zdravlja i sama Sebe imaju tendenciju da ljude opskrbljuju neostvarivim fantazijama o svemoćnosti. U toj

³¹ Isto.

tendenciji, u individualiziranom obliku, nastavlja živjeti ideja ovladavanja svijetom i apsolutne kontrole nad vlastitom okolinom. Upravo su pretenzije prema svemoćnosti one koje čovjeka motiviraju da posegne za magičnim sredstvima kontrole Sebe i svijeta. Sakralizacija zdravlja i vlastitoga Ja dolaze na svakom koraku u protuslovlje s neminovnom spoznajom konačnosti ljudske egzistencije. Zahtjev za neograničenom kontrolom, autonomijom i slobodom, vodi u nove ovisnosti: stvara ovisnost o medicini koja čovjeku obećaje vječni život, o asketskom sportskom programu, o konzumiranju lijekova stila života i o neprestanim medicinskim zahvatima za poboljšanje zdravlja.

Nasuprot tome, kršćanstvo pruža šansu da se medicinsko liječenje uklopi i integrira u sveukupnu koncepciju sreće. Značajke su razvitka u kršćanstvu da se liječenje i spasenje u postmodernoj opet na stanovit način približavaju.³² U takvo shvaćanje sreće i liječenja spada i sposobnost da se čovjek nosi s činjenicom da ne može raspolagati zdravljem i bolešću.³³ U pogledu kulture ophođenja s onim neraspoloživim u ljudskoj egzistenciji postmoderna kultura pokazuje duboku nemoć. Liturgija koja u svojim izražajnim oblicima uvažava tjelesnost te dušobrižništvo koje ozbiljno uzima postmodernu brigu o vlastitom Ja, mogu pojasniti da se kršćanska nada ne odnosi samo na onostrani bestjelesni spas duše. Kako pokazuju novija

³² Fritz Stolz, *Austauschprozesse zwischen religiösen Gemeinschaften und Symbolsystemen*, u: Volker Drehsen – Walter Sparr (Hg.), *Im Schmelztiegel der Religionen. Konturen des modernen Synkretismus*, Gütersloh, 1996., str. 15-36; Leopold Neuhold, *Religion und katholische Soziallehre* (bilj. 11), str. 79ss. Za biblijsko shvaćanje bolesti i izlječenja vidi: Ulrike Kostka, *Der Mensch in Krankheit. Heilung und Gesundheit im Spiegel der modernen Medizin. Eine biblische und theologisch-ethische Reflexion*, Münster, 2000., str. 11-215.

³³ Franz-Xaver Kaufmann, *Religion und Modernität*, Tübingen, 1989., str. 265ss; Karl Gabriel, *Optionen verbandlicher Caritas im Streit um die Zukunft sozialer Dienste*, u: Werner Krämer u a. (Hg.), *Neoliberalismus als Leitbild für kirchliche Innovationsprozesse*, Münster, 2000., str. 106s.

istraživanja, kršćanska je vjera kadra pridonijeti procesima ozdravljenja.³⁴ Ona istodobno oslobađa od pritisaka apsolutno shvaćenog zdravlja i od proturječnosti liječenja pod svaku cijenu.

S njemačkog preveo: *Nediljko A. Ančić*

Gesundheit – höchstes Gut. Zu einer postmodernen Sicht menschlicher Gesundheit

Zusammenfassung

Auf der Werteskala der Einzelnen wie der Gesellschaft erhält heute offenbar die Gesundheit eine Spitzenstellung. Der Autor fragt nach dem Zusammenhang zwischen dem hohen Wert der Gesundheit und den tiefgreifenden Veränderungen, die in der postmodernen Gesellschaft eingetreten sind. Radikaler Pluralismus, Individualisierung und ein Normenwandel haben zur Folge, dass die Gesundheit in jene Leerstellen einrückt, die der Rückzug an Kirchlichkeit und Religiösität hinterlässt und zu einer spezifischen Diesseitsreligion wird. Das Christentum ist durch diese Diesseitsreligion Gesundheit auf doppelte Weise herausgefordert. Zum einen hat es kritisch auf die Widersprüche und Paradoxien der sakralisierten Gesundheit hinzuweisen. Zum anderen muss die Kirche durch ihre pastorale Praxis zeigen: der christliche Glaube vermag zum Heilungsprozess beizutragen und befähigt den Menschen, mit der Unverfügbarkeit von Gesundheit und Krankheit umzugehen.

³⁴ Eckhard Frick, *Widerstand oder Ergebung?*, u: Zeitschrift für Medizinische Ethik 50 (2004), str. 371-383.